

הבאת ביכורים מנכסי אשתו

ביאור הסוגיה על פי הגהות הגר"א

מבוא

א. הברייתא על פי הבנת הירושלמי

ב. התמיהה על שיטת הירושלמי

ג. שיטת הרשב"ם כמפתח להבנת הירושלמי

ד. חידוש התורה בדרשת "ולביתך"

ה. יורש שהביא ביכורי אביו ומת אביו

ו. ביאור הירושלמי לפי גירסת הגר"א

נספח: התמיהות על ביאור הגר"א בסוגיה

מבוא

סוגיית הבאת ביכורי אישה על ידי בעלה איננה סוגיה פשוטה. כבר חלקו בה ר' יוחנן וריש לקיש בבבלי (גיטין מז ע"ב) ובירושלמי (ביכורים פ"א ה"ה; כתובות פ"ח ה"ה), כשלדעת הבבלי המחלוקת ביניהם תלויה במחלוקת בסיסית ידועה - אם קניין פירות כקניין הגוף דמי - מחלוקת בה הוכרעה הלכה כריש לקיש שקניין פירות לאו כקניין הגוף דמי (יבמות לו ע"א-ע"ב, שהלכה כר"ל בהני תלת).

כמו כן חלוקים, כנראה, התלמודים הבבלי והירושלמי בהבנת דברי ריש לקיש. האם לדעתו בעל מביא ביכורים מנכסי אשתו וקורא גם בחייה - כפשט הבבלי וכפסק הרמב"ם (הלכות ביכורים פ"ד ה"ו), או שבעל מביא ביכורים מנכסי אשתו וקורא רק לאחר מות אשתו, כמבואר בירושלמי.

אמנם הר"ש בפירושו למשנה ביכורים (פ"א מ"ה) כתב על סוגיית הבבלי בגיטין "ומסיק התם מתוך ברייתא אחרת דלא איירי בחיי אשתו לריש לקיש אלא לאחר מיתה" - הווי אומר שלמסקנה אין מחלוקת בין הירושלמי לבבלי בהבנת דברי ריש לקיש, שלא כרמב"ם.

שיטה זו של הירושלמי (אשר לדעת הר"ש מוסכמת גם על הבבלי) טעונה הסבר, ובכך עוסקים הפרקים הבאים. במהלך הדיון ובנספחו בולט מאד ההבדל בין שיטתו הנפלאה של הגר"א כפי שהיא נלמדת מהגהותיו לירושלמי,¹ לבין דברים המובאים ע"י תלמידיו בביאור הגר"א, דברים שלעיתים התמיהות עליהם קשות במיוחד.

א. הברייתא על פי הבנת הירושלמי

בברייתא מבואר, שיש צורך בפסוק מיוחד כדי ללמד שאדם מביא את ביכורי אשתו:

"ולביתך" - מלמד, שאדם מביא ביכורי אשתו וקורא (גיטין מז ע"ב).

גם בתלמוד הבבלי וגם בתלמוד הירושלמי, מובאת בהקשר זה מחלוקתם של ר' יוחנן וריש לקיש. לדעת ריש לקיש בירושלמי, בחיי אשתו - הבעל איננו קורא, ורק לאחר מיתתה מביא וקורא. בעוד שעל פי פשט סוגיית הבבלי, אפילו בחיי אשתו גם ריש לקיש מודה שקורא משום גזירת הכתוב.

את הדיון בשאלה האם בעל מביא ביכורים מנכסי אשתו בחייה וקורא, תולה הבבלי בשאלה האם קניין פירות כקניין הגוף דמי או לא. לדעת ריש לקיש, הסובר שקניין פירות איננו כקניין הגוף, אילולא גזירת הכתוב המיוחדת לא היה הבעל קורא בחיי אשתו - שהרי אז אין לו אלא קניין פירות. לדעת הירושלמי, גם לאחר גזירת הכתוב איננו מביא וקורא בחיי אשתו, וגזירת הכתוב מלמדת, לדעת ריש לקיש, שרק לאחר מות אשתו הבעל מביא ביכורים מנכסי אשתו וקורא, אף שבחייה אינו קורא.

להקלת הדיון מובא כאן הירושלמי, על פי הנוסח המקובל מימין, ועל פי גרסת הגר"א משמאל. הקטע המובא על רקע אפור הועבר ע"י הגר"א מתחילת הסוגיה לסופה, והמילה "אין" נמחקה ע"י הגר"א מהמשפט "דרשב"ל אמר אין אדם יורש את אשתו דבר תורה"

1 מדובר בהגהות מכתב יד קדשו של הגר"א. כתב היד המקורי שהיה בחזקת עלום עד לאחרונה, הגיע לידי הרב ידידיה הלוי פרנקל שליט"א מירושלים, המהדירו על מנת להוציאו לאור.

דפוס ונציה רפ"ג (פ"א ה"ה)

רבי אבהו בשם רבי יוחנן:
היורש מביא ואינו קורא.
מה נן קיימין?
אם יורשה בחיי אביו - שלוחו,
ואם לאחר מיתת אביו - שלו הן!
אלא כי נן קיימין בשהיה אביו
חולה או מסוכן.

הגהות הגר"א (דפוס אמסטרדם ת"ע)

כתיב: "ושמחת בכל הטוב אשר
נתן לך ה' א-להיך ולביתך" -
מלמד שמביא בכורים מנכסי
אשתו וקורא.
רבי שמעון בן לקיש אמר:
לאחר מיתה. הא בחיים לא.
ר' יוחנן אמר: לא שנייא, היא
בחיים היא לאחר מיתה.
רבי שמעון בן לקיש כדעתיה,
דרבי שמעון בן לקיש אמר:
אדם יורש את אשתו מד"ת.

כתיב: "ושמחת בכל הטוב אשר
נתן לך ה' א-להיך ולביתך" -
מלמד שאדם מביא ביכורים
מניכסי אשתו וקורא.
רבי שמעון בן לקיש אמר: לאחר
מיתה. הא בחיין לא.
רבי יוחנן אמר: לא שנייא, היא
בחיים היא לאחר מיתה.
רבי שמעון בן לקיש כדעתיה,
דרבי שמעון בן לקיש אמר:
אין אדם יורש את אשתו דבר
תורה.

ר' אבהו בשם רבי יוחנן: היורש
מביא ואינו קורא.
מה נן קיימין?
אם יורשה בחיי אביו - שלוחו,
ואם לאחר מיתת אביו - שלו הן!
אלא כי נן קיימין בשהיה אביו
חולה או מסוכן.

לפי גרסת הגר"א כאן, הירושלמי מסביר את דברי ריש לקיש בכך שירושת הבעל דאורייתא,² לכן לאחר מות אשתו - יש לו בנכסיה קניין מלא,³ ולכן מביא וקורא.

² בניגוד לנוסחת דפוס ונציה, שעל פיה דעת ריש לקיש היא שבעל אינו יורש מדאורייתא. קדם בגרסא זו ר' דוד ב"ר נפתלי הירש פרנקל (תס"ז-תקכ"ב) בעל קרבן העדה, בפירושו לכתובות (פ"ח ה"ה שם). ואכן גרסת דפוס ונציה קשה להבנה - שהרי אם ירושת הבעל אינה מן התורה,

ב. התמיהה על שיטת הירושלמי

דברי הירושלמי על פי גירסת הגר"א טעונים הסבר. מדוע יש צורך בלימוד מיוחד לכך שהבעל מביא וקורא לאחר מיתת אשתו? הרי אז, לאחר מותה, דהיינו לאחר שירש אותה, נעשה האלמן בעלים לכל דבר, ואם כן אינו שונה מכל בעל קרקע שמביא וקורא,⁴ ולשם כך אין שום צורך בלימוד מיוחד!

התשובה לכך מצויה בדברי ברייתא נוספת המובאת בבבלי:

היה בא בדרך וביכורי אשתו בידו, ושמע שמתה אשתו - מביא וקורא (גיטין שם).

פה יש כבר חידוש הלכתי. שכן השולח ביכוריו בידי שליח ומת השליח בדרך - הבעלים לא רשאים להשלים ההבאה ולקרוא מקרא ביכורים, כמבואר בדברי ר' יוסי בר חנינא:

בצרן ושגרן ביד שליח, ומת שליח בדרך - מביא ואינו קורא, שנאמר: "ולקחת... והבאת"⁵, עד שתהא לקיחה⁶ והבאה באחד.⁷

במילים אחרות, שינוי שחל במצבו של השליח במהלך ההבאה, יכול למנוע את אפשרות הקריאה. ואם כן, מאחר שגם בבעל שנתאלמן במהלך הבאת ביכורי אשתו,

איך יכול להיות שמעמדו של הבעל לאחר מות אשתו, שאין לו מן התורה שום זכויות בנכסי אשתו, יהיה טוב יותר לעניין מקרא ביכורים ממעמדו בחייה, כשהיה לו קניין פירות בנכסיה? ודחוק מאוד לומר שיש גזירת הכתוב שהבעל בכל זאת מביא ביכורים מנכסי אשתו דווקא לאחר מותה, אף שמדאורייתא אין לו כלום בנכסיה (כפירוש הפני משה כאן ושם בכתובות). וראה בחידושי הרשב"א, בבא בתרא קט ע"א ד"ה ונמצא: "דלא אשכחן דאית ליה (ירושת הבעל) דרבנן אלא רב דאמר הכין בריש פרק הכותב", בעוד שלגרסת דפוס ונציה מצינו לרב חבר - ריש לקיש! וכידוע, הכירו הראשונים את הירושלמי לכתובות.

3 בשינוי השני שבהגהות הגר"א - שינוי סדר הפסקאות - נדון לקמן.

4 אם איננו אחד מהמנויים במשנה (ביכורים פ"א) שאינם קורין.

5 המילה "והבאת" אינה אמורה בפסוק; בדברים כ"ו, ב' נאמר "תביא" ובפסוק י' נאמר "הבאת".

6 וראה רשב"ם, בבא בתרא פא ע"ב, ד"ה ולקחת והבאת.

7 לדעת הירושלמי כאן, אם בעל השדה ליקט את הביכורים על מנת להביאם ביד שלוחו מביא וקורא. ומכאן שאם התלמודים אינם חולקין בנקודה זו - חייבים לומר כי ה'לקיחה' הנדרשת להיעשות על ידי המביא אינה הלקיטה כדעת הרשב"ם הנ"ל, אלא רק הלקיחה מרשות הבעלים על מנת להביאם לירושלים, וכדברי ר"ת (הובאו בתוספות בבא בתרא פב ע"א סוף ד"ה בצרן (מתחיל בפא ע"ב) והרשב"א שם.

7 גיטין שם. וכבר הר"ש על משנתנו פירש את דברי ריש לקיש בירושלמי כאן על פי ברייתא זו.

חל שינוי במצבו, יש לבדוק את הדמיון וההבדלים בין השינוי שחל בבעל המביא לבין השינוי שחל בשליח המביא.

וכאן יש הבדל ברור בין טיב השינוי הנוצר במות השליח במהלך ההבאה, לבין השינוי הנוצר במות האישה במהלך הבאת הביכורים על ידי בעלה.

במקרה הראשון, כתוצאה ממות השליח, בהכרח נעשית הלקיחה וההבאה על ידי שני אנשים, עובדה המונעת את הקריאה כדרשתו של ר' יוסי בר חנינא.

במקרה האחרון, הבאת הביכורים נעשית כולה, מתחילתה ועד סופה, על ידי אדם אחד - הבעל.

השינוי הוא אך ורק במעמדו של המביא, ולא בזהותו. בתחילת ההבאה היה הוא במעמד של בעל האישה בעלת השדה, ובגמר ההבאה, כיוורש, היה הוא בעל השדה הבלעדי. לכן המיעוט של "ולקחת... והבאת" עד שתהא לקיחה והבאה באחד - איננו חל כאן, כשהלקיחה וההבאה נעשו על ידי אדם אחד.

ג. שיטת הרשב"ם כמפתח להבנת הירושלמי

והנה הירושלמי מובן להפליא אם נקבל את שיטת הראשונים, שעל פיה בעל שדה ששלח ביכוריו בידי שליח, אלא שלקראת סיום הבאתם בידי השליח הגיע הבעלים להר הבית על מנת לקרוא על ביכוריו מקרא ביכורים - בכהאי גוונא בעל השדה קורא מקרא ביכורים⁸ על ביכורי שדהו⁹ שהובאו בשמו על ידי שלוחו. לפי שיטה זו קל מאוד

8 רשב"ם בבא בתרא פא ע"ב ד"ה ולקחת והבאת (הובא גם בר"ש ביכורים פ"א ה"ה). והבעלים יכולים לומר "ועתה הנה הבאתי"... כי שלוחו של אדם כמותו, כמבואר ברשב"ם שם. לכאורה דבריהם מוכרחים מעצם דברי ר' יוסי בר חנינא, שבעל השדה איננו יכול לגמור את ההבאה לאחר מות השליח ולקרוא - רק משום שהלקיחה וההבאה איננה באחד. מכאן, שאם הלקיחה וההבאה נעשים באחד, הבעלים רשאים לבוא ולקרוא. אכן כל זה מוכח, רק אם נקבל את סברת הרשב"ם שגדר שלוחו של אדם כמותו מאפשר את קריאת הבעלים. אמנם אם לא נקבל סברא זו, רק מי שהביא בפועל את הביכורים יהיה רשאי לקרוא. שהרי הוא אומר "ועתה הנה הבאתי", ובעלים שלא עשו אפילו מקצת הבאה אינם יכולים לומר כן, ולא מהני לעניין זה דין שלוחו של אדם כמותו. ואם כן, הרי חידושו של ר' יוסי בר חנינא הוא שאף אם הבעלים כן עשו הבאה לאחר מות השליח הלוקח, בכל זאת אינם קורין כי הלקיחה וההבאה אינה באחד. ובכך מיושבת שיטת התוספות (שם פב ע"א ד"ה עד) וכן מבואר ברשב"א שם. ולכאורה גם דעת הר"ש על משנתנו כדעתם, אך חלק מדבריו נראים לכאורה כמשובשים.

להבין את ריש לקיש. לדעתו דרשת "ולביתך" באה ללמד את דין הברייתא: היה בא בדרך וביכורי אשתו בידו, ושמע שמתה אשתו - מביא וקורא. ולמרות שבעת לקיחת הביכורים הבעל לא היה אמור לקרוא כי איננו בעלים, אך לאחר שמתה אשתו במהלך ההבאה, ובהר הבית הוא מצא את עצמו כבעל השדה, מן הדין שהוא יקרא בדיוק כמו מי שבחר להגיע להר הבית, ולקרוא מקרא ביכורים על ביכוריו שהובאו בידי שלוחו.

ה. חידוש התורה בדרשת "ולביתך"

וכאן הבן שואל: אם ההסבר כל כך פשוט, למה נצרכה דרשת "ולביתך"? הרי אין חידוש שהבעל ההופך לירוש במהלך הבאת הביכורים דינו כבעלים שקורא, גם אם הלקיחה וההבאה נעשתה על ידי מי שאינו בעלים; ואם כן שוב קשה, מהו הצורך בדרשת הפסוק "ולביתך" כדי לאפשר קריאה לבעל שמתה אשתו במהלך ההבאה!⁹

ונראה שיש הבדל בין בעלים המגיעים לירושלים וקורין על ביכוריהם שהובאו בידי שלוחם, לבין בעל שירש את אשתו בדרכו לירושלים עם ביכוריה. במקרה הראשון, הביכורים אמנם לא נועדו להיות ניתנים בקריאה, ולכן היה מותר להביאם בידי שליח, אך מתחילה ועד סוף הם היו ראויים להיות נקראים, אם וכאשר יחליט הבעלים לעלות אחר כך לירושלים.

לעומת זאת, בביכורי אישה המובאים לירושלים בידי בעלה, אין הביכורים ראויים כלל לקריאה כל עוד חיה האישה. האישה אינה יכולה לקרות כי אינה בנחלת הארץ,

9 חשוב להזכיר כאן, כי הירושלמי מעמיד את דברי משנתנו, ששליח מביא ואינו קורא, אך ורק במצב שהפירות נלקטו מראש על מנת להישלח על ידי שליח ולהיות מובאים ללא מקרא ביכורים. אך אם נלקטו מראש על מנת להיות מובאים ונקראים בידי בעליהן, ואחר כך נמלך הבעלים והחליט לשלחם בידי שליח שאינו קורא, בכהאי גוונא לא רק שלא קורין עליהן, אלא שאינם מובאים כלל, ולכן אינם אין להם היתר אלא ירקבו, "שכל הביכורים שנראו ליתור בקרייה אינן ניתורין אלא בקרייה" (פ"א ה"ה). ולפי האמור למעלה צריך לחלק בין "נראו" במובן 'נועדו', שאז, אם שונתה התוכנית שוב אינן ניתורין בהבאה, לבין 'היו ראויין' להיות ניתורין בקריאה, אלא שלא נועדו לכך. במקרה הראשון - ירקבו. ובמקרה השני - יובאו בלא קריאה. בדיוק כמו בביכורים שנלקטו על מנת לשלחן בידי שליח, שמביא ואינו קורא, למרות שהביכורים היו כל הזמן 'ראויים' לקריאה, אם הבעלים יחליט לעלות להר הבית ולקרוא מקרא ביכורים על ביכוריו לאחר שהובאו בידי שלוחו.

10 אפשר להוציא דברי חז"ל מפשוטם, ולומר שהדרשה אינה אלא אסמכתא לכך שחכמים לא גזרו על מי שמתה אשתו במהלך הבאה משום חשש החלפה במי שמת שלוחו במהלך ההבאה (ראה גיטין שם). אף על פי כן, לא ראוי להוציא את דברי התלמוד מפשוטם כל עוד אין לכך הכרח.

והאיש אינו יכול לקרות כי איננו בעלים. רק עם מות האישה נשתנה המצב ונעשו הביכורים ראויים לקריאה. ובמצב כזה, יכולנו להעלות סברה, שיייתכן שאין לקרות על ביכורים שמעולם לא היו ראויים לקריאה.

ולכן נצרכנו לדרשת הברייתא: "ולביתך" - מכאן שהבעל מביא ביכורים מנכסי אשתו". החידוש הוא שזיקתו הקודמת לנכסי אשתו בצירוף הפיכתו לבעלים אחרי מותה, דיים כדי לאפשר כאן את הקריאה, למרות שבעת הלקיחה הם לא היו ראויין כלל לקריאה.

ה. יורש שהביא ביכורי אביו ומת אביו

ומכאן מוכח, כי יורש שהביא את ביכורי אביו, ומת אביו בהיותו בדרך - מביא וקורא. כי מצד אחד, לקיחה והבאה נעשו באחד (אף שנשתנה מעמדו במהלך ההבאה). מצד שני, הפירות הללו היו כל הזמן ראויים לקריאה, שהרי האב המוריש יכול היה תמיד להגיע לירושלים ולקרות על ביכוריו שנשלחו ביד בנו. ולכן אין צורך בחידוש המיוחד הנדרש לדין בעל בנכסי אשתו.

ו. ביאור הירושלמי לפי גירסת הגר"א

נחזור לתלמוד הירושלמי.

לאור האמור מקבלת משמעות נפלאה הגהת הגר"א כאן, שעל פיה מועברת הפסקה על דין יורש לאחר דברי ריש לקיש לגבי בעל.

הירושלמי שואל כאן על דברי ר' אבהו בשם רבי יוחנן: "היורש מביא ואינו קורא":

מה נן קיימין?

אם יורשה בחיי אביו - שלוחו (אם מדובר במקרה שה"יורש" מביא בחיי אביו - הריהו שלוחו ואין חידוש בדברי ר' יוחנן שאינו קורא).

ואם לאחר מיתת אביו - שלו הן (ואם מדובר במקרה שהאב מת במהלך ההבאה של בנו - הרי כשמגיע לירושלים הפירות כבר שלו, ופשוט שיוכל לקרוא כמו כל בעלים המגיעים לירושלים לאחר שביכוריהם הובאו בידי עצמם או בידי שלוחם).

ועל כך עונה הירושלמי:

אלא כי נן קיימין - בשהיה אביו חולה או מסוכן.

כלומר, דינו של ר' יוחנן שירש אינו קורא מתייחס אך ורק למצב שבו האב המוריש היה חולה או מסוכן בזמן הלקיחה וההבאה. הרעיון הטמון בתשובת הירושלמי הוא פשוט:

במצב של אב חולה ומסוכן, למעשה הביכורים הללו אינם ראויים לקריאה,¹¹ בדומה לביכורי אישה, שאינם ראויים לקריאה בחייה מבחינה דינית. משום כך, למרות שמעמדו של הבן המביא השתנה משליח לבעלים - בכל זאת בבן יורש, בניגוד לבעל יורש, אין לנו לימוד המתיר את הקריאה.

משום כך אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן, שירש כזה איננו קורא, או בלשון הירושלמי: "אלא כי נן קיימין - בשהיה אביו חולה או מסוכן".¹²

נספח: התמיהות על ביאור הגר"א בסוגיה

א

בניגוד להגהות הגר"א על הירושלמי שהועתקו מעצם כתב ידו, ביאור הגר"א נכתב, לפחות בחלקו, על ידי תלמידים. משום כך לעיתים דברי הביאור צריכים עיון גדול. גם סוגייתנו היא דוגמה לכך. וכך לשון הביאור כאן:

ומקשי ר' אבהו לכאורה על רשב"ל דאמר מו"ק (=מביא וקורא) לאחר מיתתה, והא תני הירוש מביא וא"ק (=ואינו קורא).

כלומר, קושיית הירושלמי איננה על עצם דברי ר' אבהו בשם ר' יוחנן, כמשמעות הירושלמי, אלא על דברי ריש לקיש בפסקה הקודמת שאדם יורש את אשתו.

הקושיא איננה מדברי ר' יוחנן אלא מדברי תנאים ("והא תני"), שבהם מפורש שירש איננו קורא, ואם כן, כיצד הבעל, שאינו אלא יורש, יכול לקרוא?

11 אינם ראויים לקריאה מבחינה מציאותית, כי חולה או מסוכן לא אמור להגיע לירושלים. (מהירושלמי למדנו כי דיני היתר ביכורים יש משמעות הלכתית גם לגדרי מציאות. שהרי הגדר האמור בירושלמי של "נראו ליתור בקרייה אינן ניתורין אלא בקרייה" הוא גדר מציאותי ולא דיני, על פיו מה שנשתנה מבחינת התכנית המציאותית מהבאה וקריאה בידי בעלים להבאה בלא קריאה בידי שליח, מונע את היתר הביכורים בלא קריאה ולכן הם ירקבו).

12 **לרמב"ם** (הלכות ביכורים פ"ד ה"ח) דרך אחרת בהבנת הירושלמי. לשיטתו החידוש של ר' אבהו בשם ר' יוחנן הוא, שגם אם אביו חולה מסוכן - בנו הראוי ליורשו, איננו יותר מאשר שליח שמביא ואינו קורא (וראה **כסף משנה ורדב"ז** שם).

ולכאורה כבר עצם הצגת ריש לקיש כיעד הקושיה צריך עיון. לא רק מפני השינוי בפשט הדברים לגבי יעד הקושיה, אלא גם בגלל המצאת דברי תנאים שלא מצאתים לא במשנה ולא בברייתות הידועות. כמו כן הדבר איננו מתאים לגרסת הגר"א כאן, שעל פיה דין הירוש שאינו קורא הוא מדברי ר' יוחנן, בר פלוגתיה דריש לקיש, ולא מדברי תנאים!

ב

וממשיך תלמיד הגר"א בביאורו:

ותירץ: הירוש דקתני [שאינו מביא] - כגון שהפריש אביו והבן מביא אז א"ק (=אינו קורא). אבל יורש שהפריש עצמו כאביו דמיא.

כלומר, דברי התנא שירוש אינו קורא הם רק אם האב היה זה שהפריש, והבן מביא אך ורק כשליח; ומצב זה אינו דומה לדינו של ריש לקיש, כשהבעל השליח/הירוש הוא גם היה המפריש, ולכן הוא מביא וקורא.

ובכהאי גוונא שהבן הירוש הפריש בעצמו, כגון שהיה אביו חולה או מסוכן, ולכן היה צריך בנו להפריש, בכהאי גוונא אכן גם הבן הירוש המביא קורא, בדיוק כדינו של ריש לקיש.

הערה

אם נלמד שהמושג 'הפרשה' בביאור הגר"א כאן זהה למושג 'לקיטה' או 'בצירה', סברת הירושלמי על פי ביאור זה, היא בעצם סברת הרשב"ם שהובא לעיל בהערה 5, ש'בצירה' ו'הבאה' צריכות להיות באחד, כשסברת הרשב"ם עומדת בסתירה למשמעות הירושלמי שהובא בהערה שם.

אם נלמד שהמושג 'הפרשה' כאן משמעותה כפירושה המילולי - הקדשת הביכורים בעודם מחוברים, יצא מכאן חידוש גדול הרבה יותר מחידושו של הרשב"ם, שלא רק לקיטה/בצירה והבאה צריכין להיות באחד, אלא גם הפרשה - קריאת שם - והבאה צריכין להיות באחד. מובן שהדברים תמוהין.

על כל פנים, גם כך וגם כך הדברים תמוהין מצד אחר. שהרי ההגדרה ההלכתית כאן לפי הביאור, איננה מעמדו של האב החולה אלא זהותו של מפריש הביכורים. ואם כן עיקר חסר מן הספר. שהרי דין זה יהיה נכון גם בברייתא שמינה שליח להפרשה

ולהבאה,¹³ ואיננו מיוחד דווקא לחולה ומסוכן כפי שהעמיד הירושלמי את דברי ר' יוחנן.

ג

גם ניסיון להסביר את ביאור הגר"א בכך שהנקודה איננה מי מפריש, אלא מי שולט, וזהות המפריש איננה אלא סימן לזהות בעל השליטה, אינו סביר. שכן היכן מצינו דיני בעלות ב"בעל שליטה", למאן דאמר קניין פירות לאו כקניין הגוף דמי? ומה גם ששליטת הבן פחותה אפילו מזו של בעל קניין פירות, וכל כולה איננו אלא מכוחו של האב החולה ומשליחותו.

במיוחד קשה לאור המבואר בגמרא (בבא מציעא טז ע"א), כי דיני שליטת בן בנכסי אביו החולה או המסוכן ואפילו הגוסס, אינם דיני בעלות; ולכן הנכסים אינם ניתנים למכירה למאן דאמר אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אלא מדרבנן, ורק ביום מות אביו, משום כבוד אביו (לצורך קבורתו העתידית). וכן מבואר בגמרא¹⁴ שמעריך עני בן עשיר שאביו גוסס בשעה שהכוהן מעריכו, הרי ערכו ערך עני שהרי לא הוערך לאחר מות מורישו.

וכל זה בנוסף לתמיהות המובאות למעלה בפסקה ב'.

לסיכום, על פי גירסת הגר"א שבכתב ידו, הסוגיה מובנת להפליא כמבואר למעלה. בעוד שדברי התלמיד, שנדפסו בביאור הגר"א, צריכים עיון גדול.

13 דבר המועיל בתרומה ובביכורים.

14 ערכין יח ע"א. וההוא אמינא המובאת בגמרא שם "מהו דתימא רוב גוססים למיתה", מבוארת היטב על פי הגר"א באליהו רבה אהלות פ"א מ"ו, המסביר את חידוש המשנה שם.